

DYNAMICKÝ TEST KRESBY LUDSKEJ POSTAVY

MUDr. Zuzana Böhmová

Psychiatrická klinika LFUK a FN Bratislava

Sledovaniu sériovej kresby pacientov venujú psychiatri pozornosť od 50. rokov 20. storočia. Dynamický test kresby ľudskej postavy je psychopatologickou analýzou výtvarného prejavu. Hodnotí sa zmena v kresbe, jej premenlivosť, či rigidné pretrvávajúce schémy. Dôležitá je konfrontácia s klinickým obrazom, terapiou, štádiom ochorenia. Poukazuje sa na možnosť využitia testu pri hodnotení psychopatologického stavu, priebehu ochorenia a efektu liečby u pacientov s diagnózou z okruhu schizofrénie. Súčasťou predkladaného materiálu sú ukážky zo zbierky kresieb pacientov kliniky.

Kľúčové slová: dynamický test kresby ľudskej postavy, schizofrénia, psychopatológia kresby, sériová kresba.

Úvod

Maľbami duševne chorých sa začali psychiatri systematicky zaoberať koncom 19. storočia. Z tohto obdobia, kedy výtvarná tvorba bola často jedinou formou zamestnávania postihnutých, sú známe bohaté zbierky pacientov psychiatrických zariadení. Výtvarné produkcie približovali laikom život duševne chorých, ovplyvňovali verejnú mienku, postoj spoločnosti voči psychicky chorým.

Termíny „psychopatologické umenie, umenie duševne chorých, schizofrenické umenie“ sa týkajú nadpriemerne nadaných chorých. Popri týchto a väčšine priemerných produkcií sa možno stretnúť aj s neúplnými a chybnými obrazovými prejavmi, ktoré majú významné miesto popri verbálnych, mimických, pantomimických, psychomotorických prejavoch pacientov. Ich sledovanie umožňuje hlbšie pochopenie pacientov, zlepšenie komunikácie s nimi, pomáha lekárom pri hodnotení psychopatologického obrazu, priebehu choroby a efektu liečby.

Podľa publikovaných historických prehľadov (3) Cooke v roku 1885 ako prvý vyslovil domnienku, že analýza grafického prejavu detí môže byť dobrým prostriedkom na objasnenie ich psychiky. Prvé roky 20. storočia následne priniesli sledovanie vývoja detskej kresby (1). V roku 1926 sa zrodil Goodenoughovej test kresby postavy (2) za účelom určenia intelektuálnej úrovne dieťaťa. V roku 1949 si Karen Machoverová (5) uvedomila, že nakreslená postava je vhodná aj na určenie chorobných zmien osobnosti. V Českej republike a na Slovensku sa detskou kresbou v diagnostike a liečbe zaoberali Pogády, Nociar, Mečíř a Janotová (10).

Hodnotením série kresieb pacientov sa od 50. rokov zaoberali Hárđi (4), Marinow (6), Renert (11). Hárđi vypracoval osobitný variant testu kresby ľudskej postavy. V Československu boli v roku 1984 prezentované dve práce, týkajúce sa dynamického testu kresby ľudskej postavy (7, 8). Hárđi (3) sa testom zaoberal 35 rokov. Počas diagnostickej a terapeutkej praxe s pacientami lôžkových i ambulantných psychiatrických zariadení nazbieral 50 000 kresieb pacientov rôznych diagnostických kategórií vrátane schizofrénie, afektívnych porúch, mentálnej retardácie, závislosti na alkohole a porúch osobnosti. Pacientov sledoval 10–20 rokov.

Materiál a metóda

Dynamický test kresby ľudskej postavy sa využíva v Dennom stacionári Psychiatrickej kliniky LFUK a FN v Bratislave od roku 1996. Zbierka sériových kresieb obsa-

huje 1350 obrázkov od 246 pacientov. Prevažne ide o pacientov s diagnózou psychózy z okruhu schizofrénie. Pacienti kreslia postavu počas pobytu v stacionári raz týždenne. Dostávajú inštrukciu: „Nakreslite ľudskú postavu“. Po ukončení kresby nasleduje rozhovor, v ktorom pacient o kresbe rozpráva. Rozhovor je forsírovaný otázkami typu: „Koho ste nakreslili? Čo znamená tento detail?“

Pri rozbere je kresba porovnávaná s kresbami sledovaného pacienta, získanými s odstupom času. Pozoruje sa vývoj kresby. Nejde teda o „statickú“ analýzu kresby, či porovnanie s „normou“.

Na kresbách sa sledujú formálne a obsahové prejavy, osobnostná úroveň kresby, časové relácie (tabuľka 1).

Dôležitá je konfrontácia s klinickým obrazom, s terapiou, so štádiom ochorenia, s osobnosťou pacienta, ďalšími premennými. Ten istý jav možno v inej súvislosti hodnotiť úplne inak.

Informácie o reliabilite a validite tejto kresbovej techniky v literatúre chýbajú. Stančák (12), ktorý zaradil Dynamický test kresby postavy medzi 10 prezentovaných grafických projektívnych techník, píše, že Hárđiho metódu možno zaradiť medzi tie testy, ktorých validita je daná praktickou empiriou.

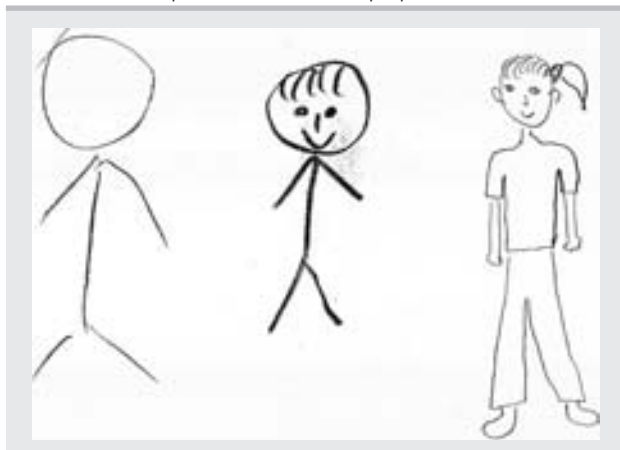
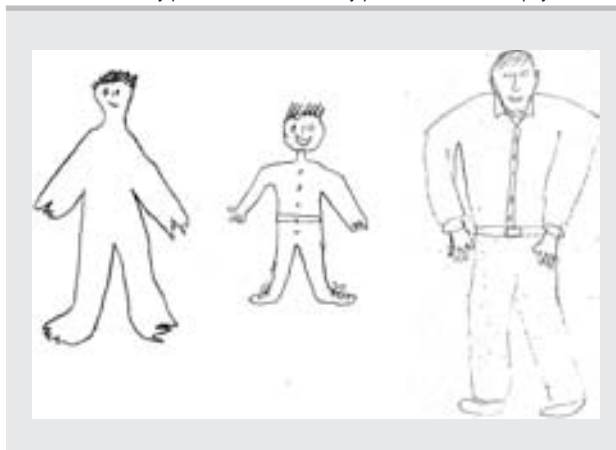
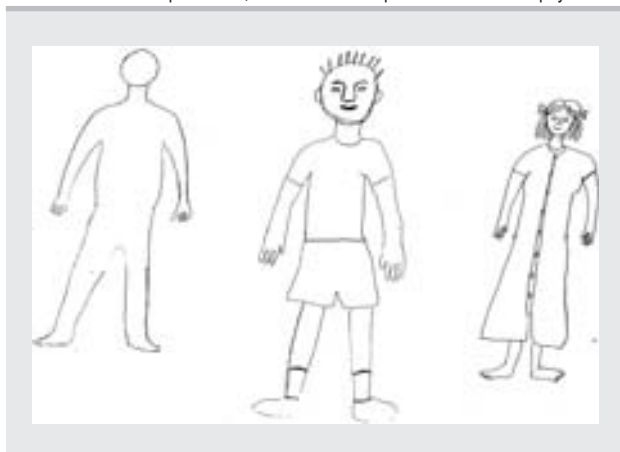
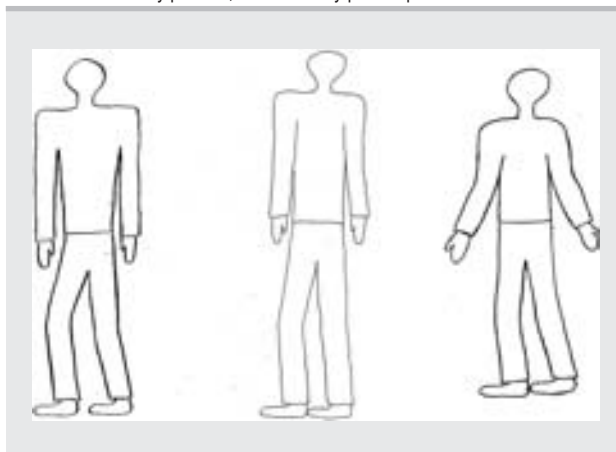
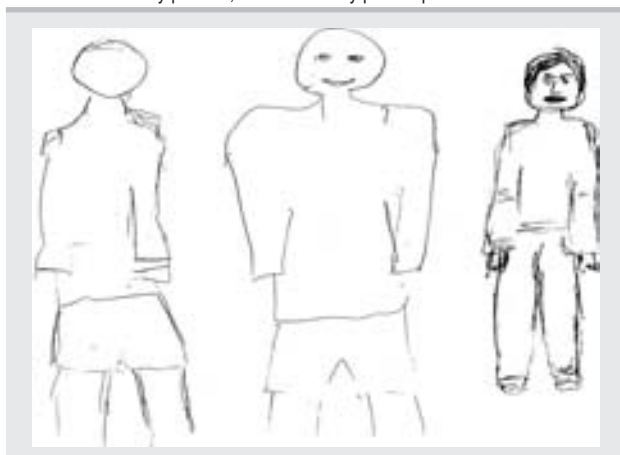
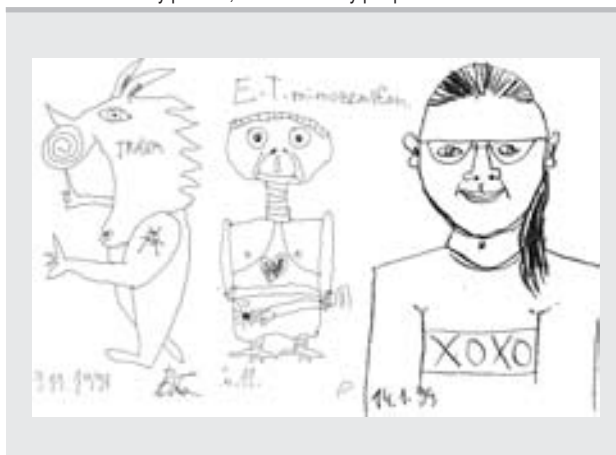
Označenie „dynamický“ znamená postrehnutie procesu, sledovanie priebehu choroby, efektu liečby. Test umožňuje priblížiť sa k zmenám psychopatologického obrazu, sprístupňuje túto zmenu vizuálne. Podľa Stančáka viacerí autori na základe svojich vlastných skúseností poukazujú na vhodné využitie testu pri sledovaní terapeutického efektu (12).

Výsledky a diskusia

Prezentované ukážky zo sérií kresieb pacientov s diagnózou z okruhu schizofrénie pochádzajú zo zbierky kliniky.

Tabuľka 1. Skupiny prejavov sledovaných na kresbách pacientov

1. formálne prejavy	veľkosť kresby, jej umiestnenie, kvalita čiary, estetickosť, šablónovitosť či premenlivosť, obohatenie či ochudobnenie, výkon, jeho kvalitatívna i kvantitatívna stránka, znázornenie hĺbky, perspektívy
2. obsahové prejavy	pohlavie, vek postavy, výraz tváre, patologické obsahy, scénickosť kresby, chýbanie časti tela, vyjadrenie pohybu
3. osobnostná úroveň	objavenie sa archaických foriem – paličková postava, výtvarného prejavu typického pre detský vek – čmáranice, hlavonožce, transparentie, dvojité profily
4. časové relácie	sledovanie meniacich sa či stálych javov z hľadiska času

Obrázok 1. 22ročná pacientka, 1. rok liečená pre paranoidnú schizofréniu**Obrázok 2.** 42ročný pacient, 5 rokov liečený pre schizoafektívnu psychózu**Obrázok 3.** 30ročná pacientka, 15 rokov liečená pre schizoafektívnu psychózu**Obrázok 4.** 24ročný pacient, 1. rok liečený pre simplexnú formu schizofrénie**Obrázok 5.** 29ročný pacient, 8 rokov liečený pre simplexnú schizofréniu**Obrázok 6.** 26ročný pacient, 8 rokov liečený pre paranoidnú schizofréniu

Kresba dospelého človeka súvisí s inteligenciou, schopnosťami, psychomotorickou zručnosťou, danosťami, vzdelaním, cvičením, povoláním, sociokultúrnymi činiteľmi. Je jedným z otlakov stability osobnosti.

Pre výtvarný prejav pacienta trpiaceho schizofréniou je typická afinita k symbolike, stereotypii, ornamentike, často chýba dimenzia hĺbky, perspektíva je narušená, kresba je meravá, oploštená, možno sa stretnúť s popísanými okrajmi, bizarným, zanedbaným, nedostatočným zobrazením ošate-

nia. Hárđi uvádza, že v 80 % sérii pacientov s diagnózou schizofrénie sa objavuje paličková postava (3). Jej výskyt je buď prechodný – v akútnom štádiu (obrázok 1), alebo je paličková postava trvale prítomná – pri chronickom priebehu, kedy vyjadruje poškodenú, emočne zúženú osobnosť (9).

Pre prvé ataky schizofrénie je charakteristická reverzibilita. U pacientov s floridnou psychotickou symptomatológiou sa možno stretnúť s „regresom“ osobnostnej úrovne kresby. Pacienti kreslia osoby mladšie než sú sami, tiež oso-

by opačného pohlavia, postavy sú nekompletné, bez tváre a ošatenia. V časovej súvislosti so zlepšením stavu pacienta sa kresba obohacuje, kompletizuje, stáva sa esteticejšou, proporcionálnejšou, mení sa veľkosť a uloženie postavy, kvalita čiary, výraz tváre postavy (obrázok 2, 5).

Zo skúseností z analýz materiálu kliniky možno povedať, že zakolísanie stavu pacienta často signalizuje „zhoršenie“ kresby ešte skôr, než dôjde k jeho klinickému vyjadreniu. To umožňuje v praxi včas zvýšiť pozornosť venovanú pacientovi, či odhaliť prípadnú disimuláciu. Inokedy sa kresba využíva na potvrdenie klinického dojmu z pacienta, alebo verifikáciu subjektívnej výpovede pacienta o svojom stave.

V remisii dochádza k návratu kresby na pôvodnú úroveň produkcie, pacienti kreslia zväčša osoby svojho veku a pohlavia (obrázok 3).

Existujú prejavy charakteristické pre určitú formu schizofrénie. Napríklad rigidne pretrvávajúce šablóny, meravé kópie kreslia pacienti trpiaci simplexnou formou schizofrénie (obrázok 4). Extraprodukty, symboly viditeľné v okolí hlavy môžu byť podľa Hárđiho (3) prejavom halucinačného vnímania a vyskytujú sa najmä v kresbách pacientov s paranoidnou schizofróniou. Autizmus môže byť v kresbe vizualizovaný v podobe zvýraznenia obrysov bez vnútorných detailov (9) (obrázok 5). Ďalším príkladom môže byť pacient kliniky, ktorý prekvapil kresbami bizarných „drakov“. Vďaka nim bolo možné nahliadnuť do domydu uzavretého sveta produktívneho autizmu. Po zlepšení stavu pacient kreslil autoportrét (obrázok 6).

Literatúra

1. Di Leo JH. Interpreting Children's Drawing. Brunner, Mazel: 1983; 186.
2. Goodenough FIL, Harris DB. Studies in the psychology of children's drawings. Psychol. Bull.: 47, 1950; 369–433.
3. Hárđi I. Dynamický test kresby ľudskej postavy. Budapest, Medicina konyvkiadó: 1983; 155.
4. Hárđi I. Temporal Aspects in the Dynamic Examination of Drawing. Japanese Bull. Art. Ther.: 14, 1983; 69.
5. Machover K. Personality Projection in the Drawing of the Human Figure. Springfield, 11. ed. Thomas: 1980.
6. Marinow A. Der malende Schizophrene und der schizophrene Maler. Z. Psychother. Med. Psychol.: 17, 1967; 231.
7. Máthé R, Hlušková A, Imrišková A, Kabátová M. Koncept integrovaného viacúrovňového hodnotenia účinnosti skupinovej psychoterapie psychóz. Prednáška na vedecko-pracovnej schôdzi SPS. Bratislava: 1984.
8. Mináriková N. Odraz zlepšenia klinického stavu v kresbe psychotikov. Zborník prác zo 14. Celoštátnej psychoterapeutickej konferencie. Bratislava: 1984.
9. Navratil L. Schizophrenie und Kunst. Munchen, Deutscher Taschenbuchverlag: 1965; 122.
10. Pogády J, Nociar A, Mečíř J, Janotová D. Detská kresba v diagnostike a liečbe. Bratislava, SAP: 1993; 200.
11. Rennert H. Die Merkmale Schizophrener Bildner. Jena, 2. Aufl. Fischer: 1966.
12. Stančák A. Klinická psychodiagnostika dospelých. Nové Zámky, Psychoprof: 1996; 351.

Kresba pacientov s chronickým priebehom sa zhoršuje ireverzibilne, klesá na primitívnejšiu úroveň, má tendenciu ku geometrizácii, produkcie sú meravé, chladné, neživé, zvláštne, deformované, šablónovité, asymetrické, prázdne.

Záver

Cieľom predkladanej práce je upriamiť pozornosť psychiatrov na kresobný prejav pacientov, ktorý si zasluhuje pozornosť pri vyšetrení pacienta a ktorý môže pomôcť pri psychopatologickej analýze stavu, pri sledovaní efektu liečby, priebehu ochorenia. Dynamický test kresby ľudskej postavy rozširuje spektrum pozorovaní pacienta o novú dimenziu, klinické symptómy dostávajú možnosť vizuálneho prejavu sa. Test je tiež formou neverbálnej komunikácie s pacientom.

Z praktického hľadiska ide o nenáročnú, rýchlu metódu, ktorá nezaťažuje pacienta ani personál. Naopak, je pre nich atraktívna. V dokumentácii vedenej o pacientovi je kresba jedným z mála dôkazov, ktoré napomáhajú zmotňovať a objektivizovať stav pacienta i pri spätnom hodnotení. Rozširuje sa tak verbálny opis subjektívnej výpovede pacienta, pozorovaní, hodnotení a interpretácii lekára.

Na základe pozitívnych skúseností odporúčame dynamický test kresby ľudskej postavy využívať v rutínnej praxi. Jeho použitie je limitované nedostatočným dokumentovaním a overením reliability a validity testu. Napriek tomu sa test javí ako perspektívna pomocná diagnostická metóda.